

Beretninger om lynchningen af biskop Georgius og drab på kristne i Alexandria, 361

Alexandria havde siden 350'erne lidt under religiøse spændinger mellem kristne og tilhængere af den traditionelle hedenske religion – samt mellem kristne fraktioner indbyrdes. I 356 blev den siddende biskop, Athanasius, efter stridigheder afsat, og Georgius tiltog sig med magt embedet som biskop af Alexandria. Georgius tilhørte ligesom kejser Constantius d. 2. (337-361) den arianske kirkeretning, der fulgte Arius' lære, der hævdede, at Sønnen var skabt og derfor ikke kunne være af samme væsen som Faderen. Denne opfattelse blev egentlig erklæret for værende i strid med den officielle kristendom ved kirkemødet i Nikæa i 325, men havde stadig mange tilhængere. Det berettes, at Georgius, der nød kejser Constantius støtte, forfulgte den tidligere biskop Athanasius' tilhængere og kristne, der ikke fulgte den arianske lære. Desuden gennemførte Georgius i samarbejde med militærkommandanten, Artemius, lukninger og ødelæggelser af hedenske templer. Efter kejser Julian Apostata kom til magten i 361 rejste der sig et oprør i Alexandria, der førte til drabet på Georgius og kristne indbyggere.

Om optøjerne beretter bl.a. den romerske historieskriver Ammianus Marcellinus (ca. 330-395). Ammianus forfattede et værk i 31 bind om romersk historie (*Rerum gestarum Libri XXXI*), hvoraf dog kun en del er bevaret. Ammianus var selv hedning og nærede derfor med visse forbehold sympati for kejser Julian. Theodoret (ca. 393-458) var kristen teolog og historieskriver. Hans værk om kirkens historie (*Historia ecclesiastica*) byggede han på flere nu tabte kilder. Socrates Scholasticus (ca. 380-440) var kristen teolog og historieskriver, der skrev et værk om kirkens historie. Sozomenos (ca. 400-450) var ligeledes kristen historieskriver, der skrev flere værker om kirkens historie.

[Ammianus Marcellinus:]

[Ammianus Marcellinus beretter om udrensninger i provinsadministrationen af dem, der havde støttet den tidligere kejser Constantius d. 2. eller på anden måde mistænkte for at stå i opposition til kejser Julian.] Ved samme lejlighed måtte også den forhenværende militærkommandant over Ægypten, Artemius, på alexandrinernes ivrige tilskyndelse bøde med livet for sine mange skrækkelige forbrydelser.¹ Efter ham blev en søn af den forhenværende kommandant for rytteriet og fodfolket, Marcellus, offentlig henrettet på beskyldning for at have eftertragtet herredømmet. Også Romanus og Vincentius, tribuner for første og anden afdeling af skjoldbærerne, blev dømt for at have næret planer, der gik højere end deres kræfter, og vist i landflygtighed.

Næppe havde kort tid efter alexandrinerne erfaret, at det var forbi med Artemius, for hvis tilbagekomst med fuld myndighed de var meget bange, da han i sin forbitrelse havde truet med at skulle bringe mange af dem i ulykke, før de vendte deres vrede mod biskoppen Georgius, der, om jeg så må sige, oftere havde tilføjet, dem øglebid.² Denne mand var, efter hvad der fortælles, søn af en valker i den kilikiske by Epifania,³ havde lagt an på at bringe flere mennesker i ulykke og var endelig til sin egen og byens skade blevet indsat til biskop i Alexandria, en by, der alle-

¹ Artemius var kristen og blev anklaget for at have ødelagt hedenske templer i Ægypten. Julian beordrede ham til Antiokia i Syrien, hvor han i 362 dødsdømte ham og lod ham halshugge.

² Jf. indledningen

³ I det sydøstlige Anatolien.

rede af sig selv og uden nogen grund ofte rystedes af oprør og uroligheder, således som også orakeludsagnene viser. For disse urolige hoveder blev nu også Georgius et slemt tændstof. Da Constantius' øren stod ham åbne, anklagede han fra nu af mange som oprørske undersåtter, og uden at tænke på sit kald, som kun opfordrer til retfærdighed og mildhed, nedlod han sig til en
5 øretuders lumpne gerning. Blandt andet fortaltes der også, at han af ondskabsfuldhed skulle have forestillet Constantius, at alle de bygninger, der lå på byens grund, og som af dens grundlægger Alexander var blevet opført med stor bekostning for det offentlige, med rette burde betale skat til staten. Til disse skændigheder havde han nu også føjet en ny, men som kort efter skulle styrte ham i fordærvsens afgrund. Han kom tilbage fra kejserens hof og gik, som sædvanligt omringet af et stort følge forbi Genius' prægtige tempel⁴; da vendte han blikket mod
10 helligdommen og sagde: "Hvor længe, mon den grav skal stå der?"⁵ Da man hørte dette, blev mange som ramt af lynet, og af frygt for, at han også skulle forsøge på at ødelægge dette, lagde de af al deres magt hemmelige planer til hans undergang. Da kom pludselig det glædelige budskab om Artemius' død,⁶ og nu løb hele almuen, jublende over dette uventede glædesbudskab,
15 under fnysende vrede og gyselige skrig hen til Georgius' hus, rev ham ud, kastede ham til jorden, stampede på ham med begge fødder og mishandlede ham kort sagt på forskellige måder.

Foruden ham kastede man sig også over møntforstanderen Drakontius og en mand ved navn Diodorus, som var midlertidig kommandant, og slæbte dem begge omkring ved reb, man havde lagt om benene på dem, indtil de døde; den første, fordi han nylig havde ladet nedrive et alter i
20 den møntfabrik, han stod i spidsen for, den anden, fordi han under opførelsen af en ny kirke, som han selv ledede, med vel stor vilkårlighed lod håret klippe af unge mennesker, idet han også deri så en ytring af flerguderiet. Ikke fornøjet med dette lagde den rasende mængde de døde sønderevne legemer på kameler, førte dem ned til strandbredden, brændte dem der på et bål og kastede asken ud i havet, af frygt for, som de råbte, at man skulle samle deres levninger
25 og bygge templer for dem som for de andre, man havde villet tvinge til at falde fra deres religion, men som havde tålt pinefulde straffe, ja var gået lige ind i en berømmelig død med usvækket tro – de, som nu kaldes martyrer.⁷

Disse stakkels mennesker, der således blev slæbt i en grusom død, ville måske de kristne have hjulpet, hvis ikke alle uden forskel havde næret det mest brændende had til Georgius. Da kejseren
30 erfarede, hvad der var sket, ville han i sin vrede hævne denne skændige udåd og var allerede i færd med at lade de skyldige lide de strengeste straffe, da han lod sig formilde ved sine nærmestes forestillinger og nøjedes med at lade udgå en kejserlig skrivelse, hvori han i skarpe ord udtalte sin afsky over den forbrydelse, der var blevet begået, og true med de strengeste straffe, hvis man for fremtiden forsøgte på noget, der i den grad stred imod lov og ret.

35

⁴ Der er her tale om et tempel for byens skytsånd.

⁵ Kristne kaldte til tider de hedenske templer grave, fordi de ofte mentes at være gravsteder for heroer.

⁶ Her er Ammianus Marcellinus en smule upræcis. De begivenheder der her omtales kan dateres til december 361, mens Artemius' henrettelse dateres til 362.

⁷ Under de tidligere kristenforfølgelser havde man ligeledes ofte forsøgt at tilintetgøre de legemlige rester af de kristne martyrer for at sikre, at disse ikke blev anvendt til opførelse af martyrgreve, som de kristne kunne ære.

[Kejser Julians brev til Alexandrias indbyggere, januar 362:]

Imperator Cæsar Julian Maximus Augustus til Alexandrias borgere. Selvom I ikke har respekt
for Alexander, grundlæggeren af jeres by, og ydermere heller ikke for den store og mest hellige
5 gud Serapis,⁸ hvordan kan det være, at I ikke i det mindste tænkte på jeres samfunds, menne-
skehedens og anstændighedens velfærd? Desuden vil jeg tilføje, at I heller ikke tænkte på mig,
selvom alle guderne, og frem for alt den store Serapis, dømte det rigtigt, at jeg skulle herske
over verden. Den rette fremgangsmåde var for jer at overlade beslutningen om lovovertrædere
til mig. Men måske har jeres vrede og raseri ført jer på afveje, for dette giver ofte anledning til
10 at gøre forfærdelige ting. For efter, at I havde fået jeres oprindelige følelser under kontrol, ind-
førte I senere lovløshed, der ødelagde de kloge beslutninger, som I først havde vedtaget, og
skammede jer ikke over i fællesskab at begå de samme forhastede handlinger, som dem I med
rette afskyede hos jeres modstandere. For fortæl mig, i Serapis' navn, hvilke forbrydelser var
det, som opildnede jer mod Georgius? I vil utvivlsomt svare: "Han opildnede mod dig med vel-
15 signelsen af Constantius' minde. Så førte han en hær ind i den hellige by, og den øverstbefalen-
de i Ægypten [Artemius] indtog gudens mest hellige tempel⁹ og plyndrede det for dets statuer
og offergaver og andre indviede genstande, det indeholdt. Og da I blev retfærdigt provokeret og
forsøgte at komme guden til undsætning, eller snarere gudens skatte, vovede Artemius at sen-
de sine soldater imod jer, uretfærdigt, ulovligt og ondskabsfuldt, måske fordi han var mere
20 bange for Georgius end for Constantius. For den førstnævnte holdt øje med ham for at forhindre,
at han opførte sig for moderat og forfatningsmæssigt, men ikke for at forhindre, at han
langt mere handlede som en tyran. Derfor vil I sige, at det var fordi I af disse grunde var vrede
på Georgius, gudens fjende, at I endnu engang forrådte den hellige by, da I kunne have overgi-
vet ham til dommernes afgørelse. For i så fald ville affæren ikke have resulteret i mord og lov-
25 løshed, men i en retssag i behørig form, som ville have holdt jer fuldstændig fri for skyld, mens
den ville have straffet den uretfærdige mand for sine ugudelige forbrydelser og have holdt alle
andre i ave, der forsømmer guderne, og som i øvrigt ringeagter byer og blomstrende samfund
som jeres, idet de tror, at den grusomme adfærd mod disse følger med deres egen magt.

Sammenlign nu mit brev med det, som jeg skrev til jer for kort tid siden, og bemærk forskellen
30 vel. Hvilke rosende ord skrev jeg da til jer! Men nu kan jeg ved guderne ikke rose jer, selvom jeg
ønsker det, for I har brudt loven. Jeres borgere vover at rive et menneske i stykker som hunde
sønderriver en ulv, og skammer sig derefter ikke ved at løfte de hænder, der stadig drypper
med blod, op mod guderne! Men I vil sige, at Georgius fortjente at blive behandlet på denne
måde. Indrømmet, og jeg må endda medgive, at han fortjente endnu værre og mere grusom
35 behandling. Ja, I vil sige, og på jeres vegne. I dette er jeg også enig Men hvis I siger ved jeres
hænder, er jeg ikke længere enig. For I har love, som på alle måder skal overholdes og æres af
jer alle, individuelt. Nogle gange sker det uden tvivl, at visse personer bryder en eller anden af
disse love, men alligevel burde staten som helhed være godt styret, og I bør overholde lovene
og ikke overtræde disse, der fra begyndelsen blev klogt indstiftet.

40 Det er en heldig ting for jer, alexandrinske mænd, at denne jeres overtrædelse fandt sted un-
der min regeringstid, da jeg grundet ærbødighed for guden og af hensyn til min onkel og nav-

⁸ Serapis: Ægyptisk gud

⁹ Serapeum, templet hvor Serapis blev dyrket

nebror,¹⁰ der styrede hele Ægypten og jeres by, bevarer en broderlig hengivenhed over for jer. For en magt, der ønsker at blive respekteret, og en virkelig streng og urokkelig regering ville aldrig overse et folks uhyrlige handling, men ville hellere bortrense det med bitter medicin, som en alvorlig sygdom. Men af de grunde, jeg netop har nævnt, udskriver jeg til jer det mildeste middel, nemlig formaning og argumenter, hvorved jeg er meget sikker på, at I vil blive mere overbeviste, hvis I virkelig, som det er blevet mig fortalt, oprindeligt var grækere, og hvis der indtil i dag i jeres karakter og vaner er bevaret et mærkbart og ærbødigt indtryk af denne berømte afstamning. Lad dette proklameres offentligt til mine borgere i Alexandria.

10

[Kejser Julians brev til Ecdicius, Ægyptens præfekt, slutningen af januar 362:]

Til Ecdicius, præfekt i Ægypten. Nogle mænd nærer en lidenskab for heste, andre for fugle, andre igen for vilde dyr. Men jeg er fra barndommen blevet gennemtrængt af en lidenskabelig længsel efter at erhverve bøger. Det ville derfor være absurd, hvis jeg skulle tåle, at de bliver erhvervet af mænd, hvis ubeherskede ønske om rigdom og guld alene ikke kan mætte, og som skruppelløst planlægger at stjæle dem [bøgerne] også. Tillader du mig derfor denne personlige tjeneste, at alle de bøger, der tilhørte Georgius, bliver fundet? For der var i hans hus mange om filosofi og mange om retorik. Der var også mange om de ugudelige galilæeres lære.¹¹ Disse sidstnævnte ønsker jeg bliver fuldstændig tilintetgjort, men af frygt for, at der sammen med dem findes mere nyttige værker, der ved en fejl bliver ødelagt, så lad også alle disse blive undersøgt med største omhu. Lad Georgius' sekretær¹² påtage sig ansvaret i denne eftersøgning i stedet for dig, og hvis han eftersøger dem [bøgerne] trofast, skal han vide, at han vil få sin frihed som belønning, men at hvis han på nogen måde viser sig uærlig i udførelsen af opgaven, vil han blive udsat for tortur. Og jeg ved, hvilke bøger, Georgius havde – mange af dem, i alle tilfælde, hvis ikke alle. For han lånte mig nogle af dem til at kopiere, da jeg var i Kappadokien,¹³ og disse fik han tilbage.

30

[Kejser Julians brev til Porphyrios, juli 362:]

Georgius' bibliotek var meget stort og komplet og indeholdt filosoffer fra alle skoler og mange historikere, blandt disse især talrige bøger af alle slags af galilæerne. Du skal derfor grundigt undersøge hele biblioteket uden undtagelse og vogt dig for at sende det til Antiokia. Du kan være sikker på, at du selv vil pådrage dig den hårdeste straf, hvis du ikke med største omhu eftersporer dem og ikke ved enhver form for undersøgelse, ved enhver form for edsvorent vidnesbyrd og yderligere – hvis du ikke kan overtale dem, der på nogen måde mistænkes for at have stjålet nogle af bøgerne – ved tortur tvinger slaverne til at bringe dem alle frem. Farvel.

40

¹⁰ Julian, der var kejserlig præfekt i Østen.

¹¹ Galilæere: Julians betegnelse for de kristne

¹² Sandsynligvis Porphyrios (jf. brevet nedenfor).

¹³ Julian opholdt sig seks år tidligere i Kappadokien (det centrale Anatolien), hvor Georgius oprindeligt var bosat.

[Theodoret:]

Artemius havde været hærfører i Ægypten, og, fordi han på denne post under Constantius havde ødelagt en mængde afgudsbilleder, kostede det ham under Julian ikke blot hans formue, men endog hovedet. Sådan var den mands [Julians] færd, der blandt de vantro lovprises for sin store mildhed og selvbeherskelse.

[Socrates Scolasticus:]

10

Det er nu passende at nævne, hvad der fandt sted i kirkerne under den samme kejser. Et stort oprør opstod i Alexandria som følge af følgende omstændigheder. Der lå i staden en fra gammel tid øde plads, fuld af skarn, hvor hedningene fordem havde dyrket solguden og ofret mennesker, men som Constantius engang, som den var, havde skænket alexandrinermenigheden. Georgius ville bygge en kirke der og lod rydde op. Men ved rydningen stødte man på en meget dyb grotte med skjulte spor af hedenske mysterier, en mængde pandeskaller både af unge og gamle, der efter sigende var blevet ofret i fortiden, da hedningerne spejdede i indvolde og brugte deres sorte kunster til fortryllelser. Dette fund i Mithras-grotten kastede de kristne sig over og gav til pris for latter, ved at blotte hedenskabets hemmeligheder og omkring i staden at vise de nøgne dødningshoveder frem. Af skamfuldhed blev de alexandrinske hedninge rasende ved synet, greb hvad der lå for hånden og slog løs med det, dræbte en mængde kristne på alle mulige måder, med sværd, knipler eller sten, kvalte nogle med reb, korsfæstede andre, just for at håne korset, og sårede mangfoldige. Som det ved sådanne lejligheder plejer at gå, skånedes ikke engang nærmest pårørende hinanden, hverken ven eller broder, end ikke forældrene deres egne børn. Efter dette almindelige blodbad havde de kristne fået nok af udrensningen; men hedningerne greb Georgius i kirken, slæbte ham med sig, bandt ham til en kamel, skurede og sønderled ham langs ad gaderne og opbrændte ham sammen med dyret.

25

Kejseren [Julian], der var meget indigneret over mordet på Georgius, skrev til Alexandrias borgere og bebrejdede dem i de stærkeste vendinger deres vold. En indberetning blev cirkuleret, hvori det lød, at mordet på Georgius hidrørte fra dem der for Athanasius' skyld hadede ham; men jeg er af den mening, at fjender let forveksles med hinanden under oprør, og i alt fald lægger skrivelsen fra kejseren ingen skyld på de kristne. Tværtimod er det — som vil ses — folket han laster. Georgius var dog på det tidspunkt og havde i nogen tid tidligere været yderst modbydelig overfor alle klasser, hvilket er tilstrækkeligt til at forklare folkets brændende harme over ham. At kejseren anklager folket for forbrydelsen kan ses af hans brev. [...]

35

Kort efter kom Athanasius' og blev med glæde modtaget af alexandrinervefolket, som overgav ham kirkerne, hvorfra arianerne blev drevet ud; de havde nu deres sammenkomster i småhuse og afkroge og valgte sig i Georgius' sted en vis Lucius. Sådan var situationen i Alexandria på den tid. [...]

40

[Sozomenos:]

Fra Antiokia rejste Georgius tilbage til Alexandria, mens man endnu ikke vidste, hvor Athanasius var, og plagede på ny både hedningene og kristne, der ikke ville som han. På begge sider brugte han vold og ville tvinge folk til at dyrke Gud eftersom han fandt for godt. Hvem der ikke
5 føjede sig forfulgte han. Ilde lidt var han både hos de fornemme, fordi han ville være mere end dem og var bydende, og hos menigmand for sit tyrannis og sin overlegenheds skyld, men allermest ærgrede det hedenskabet, at han modsatte sig ofringer og nedarvede højtiders afholdelse og med opbud af væbnet mandskab og bistand af guvernøren lagde hånd på afgudsbilleder, offergaver og tempelsmykker, hvilket igen gav anledning til, at man omsider også lagde
10 voldsom hånd på ham selv og skilte ham ved livet. [...]

På denne tid dukkede Athanasius, der længe var forblevet i skjul, op om natten i kirken i Alexandria efter at have hørt om Constantius' død. Hans uventede opdukken affødte den største forbavselse. Han havde undgået at falde i hænderne på guvernøren af Ægypten [Artemius], som
15 på kejserens [Constantius'] ordre og på anmodning fra Georgius' venner havde som tidligere nævnt lagt planer om at arrestere ham og havde skjult sig i huset tilhørende en hellig jomfru i Alexandria. [...]

Efter at Athanasius var blevet beskyttet på denne måde og pludselig dukket op i kirken, vidste ingen, hvor han kom fra. Alexandrias indbyggere glædede sig dog ved hans tilbagekomst og gav
20 ham hans kirker tilbage.

Arianerne, der således blev udvist fra kirkerne, var tvunget til at holde deres forsamlinger i private huse og indsatte Lucius i stedet for Georgius som biskop for deres kætteri. Georgius var allerede blevet dræbt; for da embedsmændene havde underrettet offentligheden om Constantius' død, og at Julian var eneherker, rejste Alexandrias hedninge sig i oprør. De angreb Georgius med råb og bebrejdelser, som om de ville dræbe ham straks. De, der slog dette forhastede angreb tilbage, satte ham så i fængsel. Lidt efter, tidligt om morgenen, skyndte de sig til fængslet, dræbte ham, kastede liget på en kamel og efter at have udsat det for enhver form for krænkelse i løbet af dagen, brændte de det om natten. Jeg er ikke uvidende om, at de arianske kættere hævder, at Georgius fik denne grusomme behandling af Athanasius' tilhængere; men det
25 forekommer mig mere sandsynligt, at gerningsmændene til disse gerninger var hedningene; for de havde mere grund end nogen anden gruppe af mennesker til at hade ham, især på grund af de krænkelse, der blev påført deres gudebilleder og deres templer; og i øvrigt havde han forbudt dem at ofre og udføre deres forfædres ritualer. Desuden øgede den indflydelse han havde opnået i paladserne hadet mod ham; og da folket er vant til at nære sådanne følelser
30 over for de magtfulde, anså de ham for utålelig.

En ulykke var ligeledes fundet sted på et sted kaldet Mithrium. Det var oprindeligt en ørken, og Constantius havde givet det til Alexandria-kirken. Mens Georgius ryddede jorden for at bygge et bedehus, blev der opdaget et adytum.¹⁴ I det blev der fundet afguder og visse instrumenter til indvielse eller helliggørelse, hvilket forekom dem, der så det, latterligt og mærkeligt. De
35 kristne fik dem fremvist offentligt og lavede en procession for at irritere hedningene. Men hedningene samlede en folkemængde og skyndte sig over og angreb de kristne, efter at de havde bevæbnet sig med sværd, sten og hvilket som helst våben, der lå først ved hånden. De slog

¹⁴ *Adytum*: det allerhelligste, det inderste rum / kammer i hedenske templer, hvortil kun præsterne havde adgang.

mange af de kristne ihjel og korsfæstede andre som en hån mod deres religion, og de efterlod mange sårede.

5 Dette førte til opgivelsen af byggearbejdet, som de kristne havde påbegyndt, mens hedningene myrdede Georgius, så snart de havde hørt om Julians tiltrædelse som kejser. Denne kendsger-
ning er blevet indrømmet af kejseren selv, hvilket han ikke ville have tilstået, medmindre han
var blevet tvunget hertil af sandheden; for han ville hellere have de kristne, hvem de end var,
10 end hedningene til at være Georgius' mordere. Men det kunne ikke skjules. Det fremgår af bre-
vet, som han skrev om emnet til indbyggerne i Alexandria, hvori han udtrykker stærke menin-
ger. I dette brev kritiserer han dog kun og forbigår straffen; for han sagde, at han frygtede Se-
rapis, deres skytsgud og Alexander deres grundlægger og Julian, hans egen onkel, der tidligere
15 var guvernør i Ægypten og Alexandria. Sidstnævnte var så gunstig stemt overfor hedenskabet
og hadede kristendom så meget, at han i modsætning til kejsernes ønsker forfulgte de kristne
til døden.

15

Ammianus Marcellinus *Rerum gestarum* 22,11: Overs. V. Ullmann: *Femogtyve år af Roms historie af Am-*
mianus Marcellinus, Kbh. (1877-1880), 2. del s. 32-35. Julians breve til Alexandria, Ecdicius og Porphyri-
os (*Ep.* 21, 23 og 38): Oversat af J. Rosenløv efter W. C. Wright: *Julian the Apostate: Letters. Epigrams.*
20 *Against the Galilaeans. Fragments*, Cambridge, MA (1923). Theodoret *Historia ecclesiastica* 3.14. Overs. C.
A. H. Muus: *Kirkens Historie i fjerde Aarhundrede af Biskop Theodoret og Samtidige*, Kbh. (1876-1881),
vol. 3, s.29. Sozomenos: 4,30; Muus vol. 2, s. 192 samt J. Rosenløv efter C. D. Hartranft i Philip Schaff o.a.
(red.): *From Nicene and Post-Nicene Fathers, Second Series*, vol. 2, Buffalo, NY (1890). Socrates Scholasti-
cus 3,2-4. Muus vol. 3, s. 47-49, 52 samt J. Rosenløv efter A.C. Zenos i Philip Schaff o.a. (red.): *From Ni-*
25 *cene and Post-Nicene Fathers, Second Series*, vol. 2, Buffalo, NY (1890)